

**164 anys d'escola
a Sant Climent
(illa de Menorca)**

Pere Alzina Seguí
*Universitat de les Illes
Balears*

Educació i Cultura
(2005), 18:
39-51

164 anys d'escola a Sant Climent (illa de Menorca)

164 years of Sant Climent school (Menorca)

Pere Alzina Seguí
Universitat de les Illes Balears

Resumen

El artículo analiza los motivos por los que el pequeño núcleo de Sant Climent, en el término municipal de Maó, inauguró una escuela hace 164 años y como ésta ha marcado algunos procesos de innovación y renovación educativa de la isla.

Summary

This article analyses the reasons for opening a school in the small town of Sant Climent in the municipality of Mahon and how this school led the way in educational innovation and renovation on the island.

El segle XIX no va destacar precisament per la política educativa dels diferents governs de l'Estat i els índexs d'analfabetisme van minvar ben poc; la política educativa de les escoles de primària depenia dels municipis, del seu pressupost i de la voluntat dels regidors per dedicar o no diners públics a la construcció, el manteniment i el pagament dels mestres. Si bé l'analfabetisme era un problema greu, n'existien de molt més greus als quals calia dedicar els esforços pressupostaris. Per tant, el fet d'afirmar que un poble com Sant Climent posseeix escola des de fa 163 anys pot sorprendre qualsevol; com va ser possible que un llogaret del municipi de Maó gaudís d'una escola de la qual moltes capitals de província no disposaven?¹ Qui dirigia la política educativa i com va ser possible un fet com

¹ Es conserven unes gloses editades sobre les coses que hi havia a Sant Climent l'any 1900:

Notas y explicassio de ses cosas mes importantes que se encuentran a se Aldea de San Clement el dia un de jené de l'añ 1900

*Pos ses cosas mes nutades,
mulí, forn y panadé,*

aquest? Què va passar a l'escola de Sant Climent que va marcar part de la innovació educativa portada a terme a l'illa de Menorca? Anem per parts.

Els inicis

Desconeixem documentalment l'existència d'escoles angleses durant la dominació; alguns historiadors afirmen que d'existir, n'existien, però el fet és que, fins ara, no en tenim cap constància documental. Per tant, ens hem de circumscriure a la creació de la primera escola espanyola a Maó devers el 1802, que va esdevenir un primer fracàs d'espanyolització d'una banda i un mal precedent per motivar l'assistència de la població a les escoles.² El professor Bernardo Esteban va ocupar la primera plaça de mestre públic a la ciutat de Maó, fins que al cap d'uns vuit anys va ser expulsat per la Universitat (actual Ajuntament) per corrupte, alcohòlic i acusat de maltractar alguns dels seus alumnes. Aquesta expulsió ens posa al davant d'una actitud dels regidors maonesos ben singular; tenim constància documental, per tant, de la preocupació dels regidors de l'Ajuntament de Maó i d'uns certs sectors de la població per aconseguir una millora educativa al municipi. Durant una bona part del segle XIX, el municipi de Maó lluita per aconseguir un centre de secundària que garantís l'accés als estudis superiors de part de la burgesia i de la noblesa de l'Illa.³ L'Ajuntament de Maó, fins i tot, publica, l'any 1820, un reglament que conté el

*setante sis purtalades
y dues tavernes també,
un estañ y vineté,
carreté y mestre d'arades,
cinc cases de sabaté
y dues custuras numbrades.*

*També yá un jugaderu
de le bolla per jugà
y un qui fa de barateru
qui barate bestia,
i un qui també en sol comprà
per metá enes mataderu
y después ya un cucueru
y un pes fanals arreglá.*

*També hi ha una fusteria
y un empleat caminé.
dues cases de ferré
y dues de barberia
casino y escola també
un vicari y una rectoria
qui diu mise cada día
en mitje iglesia senza fe.*

² Vegeu els lligalls d'instrucció pública del municipi de Maó a l'Arxiu de la Biblioteca Pública i Casa de Cultura; lligall 1802-1813 U1004; plecs corresponents als anys 1802 i 1803.

³ Vegeu MACIÁN, V. (1998). *El Instituto de Mahón, conquista de una sociedad*. Maó: Editorial Menorca, Institut Menorquí d'Estudis.

mètode educatiu que han de seguir les escoles públiques de la ciutat en un intent d'unificar i controlar el bon funcionament dels centres educatius:⁴

«Método que se deberá observar en lo sucesivo en las escuelas públicas de esta Ciudad dispuesto por los infrascritos directores de las mismas, en la que se enseñará lo siguiente: leer, escribir, aritmética, gramática castellana, geografía, doctrina cristiana y reglas de buena crianza.

»Obligaciones del maestro pasante y pasantes:

»Maestro mayor: Enseñará la gramática castellana, geografía y doctrina cristiana a los discípulos de su cargo.

»Primer pasante: Enseñará a escribir; la última parte de la aritmética; corregirá los planes, y hará leer a algunos niños.

»Segundo pasante: Enseñará las segundas reglas de aritmética, y hará leer a los niños que hayan ya salido del Silabario.

»Tercer pasante: Enseñará las primeras reglas de aritmética y hará deletrear y sílabas a los niños.

»Será por el presente a cargo de los tres Pasantes el cortar las plumas a todos los escribientes.

»Todo lo expuesto se executará puntualmente según el método siguiente [...]

»Por ningún pretexto se hablará en la Escuela otro idioma que el Castellano; teniendo igualmente el Maestro mayor y los pasantes un particular cuidado con hacer que los niños se mantengan con decencia y urbanidad, dándose por esto algunas reglas, y corrigiéndoles si no las observaren. [...]

»Habrà cada trimestre examen privado en la Escuela, que presenciaran los Directores; y cada año uno público en la Casa Consistorial.

»Mahón 6 de Octubre de 1819».

El municipi de Maó agrupava, en aquell moment, els pobles de Sant Lluís, es Castell, Llucmaçanes i Sant Climent, i es veia obligat a fer un gran esforç econòmic per oferir llocs escolars a cada poble i, alhora, incentivar l'assistència, fet gens habitual; alguns dies el mestre restava sol a l'aula i el batlle es veia obligat a fer crides a la responsabilitat de les famílies de portar els seus fills a l'escola. Sigui com sigui, l'Ajuntament de Maó va fer un esforç notable per dotar d'escoles i mestres tots els llocs habitats del terme municipal. Aquest va ser el cas de l'escola de Sant Climent, un cas exemplar d'aquesta voluntat alfabetitzadora i educadora de la ciutat.

⁴ Vegeu els lligalls d'instrucció pública del municipi de Maó a l'Arxiu de la Biblioteca Pública i Casa de Cultura; lligall 1814-1821, U1005 corresponent a 1820.

La primera escola de fillets a Sant Climent

El fet constatat documentalment⁵ és que el 1841 es crea a Sant Climent la primera escola de fillets en un llogaret sense ajuntament propi. Aquest fet és quelcom realment excepcional en la història de l'educació espanyola i no deixa de sorprendre'ns que Sant Climent comptés amb una escola pública elemental de fillets fa 164 anys.

Poc temps després, el 1842, es crea a Maó la primera escola pública de filletes⁶ i ja tenim constància de l'existència d'escoles de primeres lletres al Castell i a Sant Lluís. La tasca educativa de l'Ajuntament de Maó és molt meritòria i demostra una sensibilitat extrema vers l'alfabetització de la població. Aquesta sensibilitat és encoratjada des de fora per la inspecció educativa, que no es cansa de recomanar noves iniciatives ni, alhora, d'alabar el bon funcionament dels plantejaments educatius municipals. El 1857, l'inspector d'educació demana crear a Maó una escola de pàrvuls i una escola de filletes a Sant Climent, alhora que reclama la celebració d'exàmens públics a totes les escoles públiques del municipi.⁷

La política educativa municipal contrasta amb la tímida resposta de les famílies i amb els problemes continus d'assistència a classe per part dels fillets i les filletes, especialment en temps de tasques agrícoles, treballs extres a les fàbriques o per qualsevol altra excusa, sigui pluja, calor o fred. El municipi no deixa de fet crides a la necessitat d'assistència a l'escola; aquestes crides arriben fins i tot amb amenaces, fet a partir del qual es pot deduir la gravetat del problema; el 1859, el batlle de Maó amonesta les famílies que no porten els seus fills a l'escola:

*«Esperando de su celo por la instrucción que me evitarán el disgusto de tener que exigirles multa alguna, convenciéndose de que la base del saber humano es la educación primaria. Mahón 27 de marzo de 1959.»*⁸

L'Ajuntament no defalleix en els seus propòsits i el 1860 s'obre l'escola pública de filletes de Sant Climent.

Paral·lelament, les autoritats de l'Estat estan molt més preocupades per l'extermini de la llengua del país que per la lluita contra la xacra de l'analfabetisme; el 1861, el governador provincial reprèn l'atac contra la llengua del país després de constatar que el català se segueix parlant a les escoles:

*«Los maestros de las escuelas tanto elementales como superiores, se abstendrán en lo sucesivo de enseñar a los niños, explicar, ni corregir cosa alguna de su ministerio en otro idioma que en el castellano, quedando prohibido completamente hablar en las aulas, el dialecto del país.»*⁹

⁵ Vegeu els lligalls d'instrucció pública del municipi de Maó a l'Arxiu de la Biblioteca Pública i Casa de Cultura; lligall 1838-1840, U1008, lligall corresponent a 1841.

⁶ Vegeu els lligalls d'instrucció pública del municipi de Maó a l'Arxiu de la Biblioteca Pública i Casa de Cultura; lligall 1841-1844-U1009, corresponent a 1842.

⁷ Vegeu els lligalls d'instrucció pública del municipi de Maó a l'Arxiu de la Biblioteca Pública i Casa de Cultura; lligall 1856-1858-U1012, any 1857.

⁸ Ídem nota anterior.

⁹ Vegeu els lligalls d'instrucció pública del municipi de Maó a l'Arxiu de la Biblioteca Pública i Casa de Cultura; 1860-1861-U1014 corresponent a 1861.

El 1873 es creen les Junes Locals d'Instrucció Pública amb la tasca de controlar el rendiment dels alumnes i convocar els exàmens públics de les escoles al seu càrrec. L'Ajuntament maonès aprofita aquesta nova norma legal per millorar el control sobre l'educació i exigir avenços significatius, any rere any; de totes maneres, la realitat segueix presentant dades força preocupants: el 1885 el 67% de la població total és analfabeta. En el cas de les dones, representen més del 82%. A pobles com es Mercadal i Ferreries, el 96% de les dones són analfabetes i encara no s'havien creat escoles de primeres lletres per a filletes.

El mestre mallorquí Gabriel Comas i Ribas és destinat a l'escola de Sant Climent

A partir de l'any 1886 es produeix un fet que, possiblement, capgirà una part de la història de la renovació pedagògica a casa nostra. Un mestre d'Esporles (Mallorca), Gabriel Comas i Ribas, és destinat a l'escola de Sant Climent i entorn seu s'organitzen experiències i iniciatives innovadores en el camp educatiu i en el camp social i assistencial. Gabriel Comas nasqué a Esporles el dia 15 de gener de 1864; la seva mare exercia de mestra sense tenir cap títol; va cursar estudis de Magisteri i exercí a Campanet i Banyalbufar, fins que va obtenir la plaça per oposició a l'escola de Sant Climent. Gabriel Comas era una persona preocupada per la situació educativa del país i confiava en el poder regenerador de l'educació:

«La Escuela [...] cuando se organice como enseña la Pedagogía será, repito, un bien, una Institución que llevará mucha felicidad y alegría, mucho amor y paz a este planeta.

»Educar es despertar, avivar, desenvolver y perfeccionar todas las fuerzas, potencias, facultades, voliciones, sentimientos del ser humano, a fin de que alcance el máximo de fuerza y potencia de que cada individuo sea capaz. La educación proporciona al hombre todos los medios para que pueda dominar a la Naturaleza, para que pueda vencer en la lucha por la vida. [...]

»Mediante el más sencillo análisis observaremos en nuestra alma, en nuestro espíritu, tres grandes facultades: conocer, sentir y querer. Cuando leemos una novela seguimos este proceso: 1r. nos enteramos del argumento, de lo que pasa, esto es, adquirimos un conocimiento; 2n nos aficionamos a unos personajes y detestamos a otros, sentimos; y 3r nos decidimos a leer otra vez el libro, queremos.»¹⁰

La pedagogia de Gabriel Comas es fonamenta en tres conceptes: considera l'educació com un procés que es desenvolupa de dins a fora, sense cap tipus d'imposició externa; funcional, perquè pretén el desenvolupament de l'individu d'acord amb la utilitat present; futura i social, ja que posarà el subjecte en condicions de vida social. L'educació per a Gabriel Comas és l'única cosa que pot contribuir a la perfecta conjugació del binomi individu-societat com a necessitat bàsica per aconseguir el progrés de la civilització i dels

¹⁰ COMAS I RIBAS, G. (1904). *Educación física*. Maó: Imprenta de F. Fábregues, pàg. 3.

éssers humans com a individus particulars. Comas parla d'educació física, intel·lectual, estètica i moral; la primera es dirigirà cap al desenvolupament de la part corporal i els tres altres nivells se centrarien en el perfeccionament de l'ànima humana en correlació amb les facultats principals: conèixer, sentir i estimar. El treball i l'educació física esdevenen els eixos per al desenvolupament integral dels individus; per tant, Comas defensa les activitats gimnàstiques, les excursions escolars, les colònies d'estiu i els jocs corporals.¹¹

Gabriel Comas treballa cinc anys a l'escola de Sant Climent, fins al 1891, any que es trasllada destinat amb plaça fixa a Alaior. El 1887 obre a la mateixa escola una aula per a persones adultes, gratuïta, que obté una bona acollida entre la població.

Comas estableix contactes amb persones progressistes i inquietes de Maó i amb elles fomenta l'educació i les iniciatives socials i culturals. Especialment intensa fou la seva relació amb l'anarquista i republicà Joan Mir i Mir; junts portaren una intensa tasca per fomentar l'educació popular i crear escoles d'educació integral a l'illa de Menorca. Ambdós foren actius maçons de la lògia Hermanos de la Humanidad.

Possiblement, la tasca innovadora de Comas comença a Sant Climent; tot i que no en tenim constància documental, les excursions escolars per conèixer l'entorn s'iniciaren amb ell, abans de ser destinat a Alaior.

Si bé és cert que personatges com Gabriel Comas aconsegueixen avenços notables, no podem oblidar la inversió que continua fent l'Ajuntament de Maó per dotar tot el municipi d'escoles públiques de primeres lletres per a fillets i filletes. El 1888, l'Ajuntament de Maó inverteix vint mil pessetes en el sosteniment de les escoles públiques del municipi, catorze mil de les quals corresponen al sou dels mestres, una quantitat molt notable que representa un enorme esforç per a les arques municipals.¹²

Joan Socias amplia i consolida la innovació educativa a l'escola de Sant Climent. Les sortides escolars

Després de Gabriel Comas, ocupa la plaça de mestre de Sant Climent un altre gran professor: Joan Socias, que consolida i amplia la tasca anterior amb la implantació regular dels passejos escolars i l'obertura d'un museu escolar on es recollien tot tipus de productes, estris, animals dissecats i minerals útils per estudiar de forma intuïtiva. L'arxiu històric de l'Ajuntament de Maó conserva els treballs originals realitzats pels alumnes durant aquestes excursions educatives; reproduïm el text original escrit per Joan Gomila, alumne d'onze anys de Maó que va anar d'excursió juntament amb el mestre i els alumnes de l'escola de Sant Climent:

«El día 27 de noviembre de 1902 nos reunimos en la explanada unos 29 muchachos a las dos de la tarde.

¹¹ Vegeu BAL·LE, M.; PERELLÓ, M. (1998). *Gabriel Comas i Ribas: la seva vida i obra*. Palma: Universitat de les Illes Balears (Els nostres educadors 6).

¹² Vegeu els lligalls d'instrucció pública del municipi de Maó a l'Arxiu de la Biblioteca Pública i Casa de Cultura; 1888-U1091.

»Partimos por la carretera de San Clemente, pasamos por el Retiro y caminamos un buen rato y llegamos a un camino que está a un kilómetro y medio antes de llegar a San Clemente a la derecha mirando a San Clemente.

»A la entrada del camino nos reunimos con los muchachos de San Clemente y el Señor Maestro.

»Allí cantamos El pequeño recluta.

»Después partimos por dentro del camino y después de haber caminado un rato, llegamos al talayot. Cuando subimos llegaron las niñas de Mahón y las de San Clemente, ellas también subieron y cuando todos eran arriba D. Antonio nos explicó y nos dijo que aquellos monumentos se llamaban megalitos por que están hechos por piedras grandes, no se sabe de fijo de quines son hechos, se supone que son hechos por pueblos más antiguos que los romanos, como los celtas, los fenicios y los cartagineses; también se suponía que los hombres que los construyeron, eran muy poderosos y de mucha fuerza, para subir y colocar aquellas piedras tan grandes.

»También nos dijo el Señor Maestro que había tres clases de talayots, unos tienen el portal arriba como el que vimos y se supone que para subir debían poner una escalera de cuerda y cuando debían estar arriba la debían quitar; la segunda clase son los que tienen una rampa en forma de espiral como el talayot de Trepucó y la tercera clase que tienen el portal abajo, los más antiguos son los que tienen el portal arriba.

»Después cantamos en la cima del talayot El pequeño Recluta y la Patria, la Bandera y la Escuela Moderna.

»Luego bajamos y partimos por el mismo camino llegamos a la carretera, hicimos cadenas y cantamos, nos despedimos del Señor Maestro de San Clemente y de sus muchachos y regresamos por la misma carretera a Mahón muy satisfechos de la excursión.

»Juan Gomila. 11 años. Sección 8º.»¹³

El 1904, l'Ajuntament de Maó projecta els plànols per al nou edifici escolar a Sant Climent, els quals reproduïm a continuació, i el 1908 es redacten els plànols per a l'escola de filletes. Els edificis centrals d'ambdues escoles romanen, avui en dia, talment com es van construir.¹⁴ La conservació d'aquest edifici hauria d'esdevenir una prioritat per al municipi; la reconstrucció de l'escola, la recuperació dels materials perduts i l'exposició dels treballs dels alumnes gelosament guardats a l'Arxiu Històric de Maó podrien convertir-se en un espai de recordatori històric del que va ser l'escola nova a casa nostra.

¹³ Textos continguts al lligall 1901-1, A-9 a l'Arxiu Històric de Maó.

¹⁴ Vegeu els lligalls 1904-F/6 i 1908-1909-2 F/7 a l'Arxiu Històric de Maó.

El museu escolar a l'escola de Sant Climent

El 1907 tenim constància documental de la donació d'aus dissecades per a una de les experiències més capdavanteres en educació: el museu escolar. El museu escolar de l'escola de Sant Climent es constituí en un dels exemples més brillants de l'escola nova europea a casa nostra. Una de les primeres preocupacions de la didàctica moderna va ser la de situar l'alumne al centre del procés educatiu, com a autèntic protagonista de l'acció i de l'aprenentatge. L'educador ha de suscitar l'activitat personal ordenada vers l'aprenentatge, i per aconseguir-ho es potencia:

- L'exploració del medi ambient mitjançant les lliçons de coses, tècnica especialment útil per a l'ensenyament de les disciplines científiques.
- L'exploració del medi ambient mitjançant els passejos instructius (o *paseos escolares*, *field trips* en anglès), excursions preparades per visitar algun indret i desenvolupar alguns continguts relacionats.
- L'extensió dels laboratoris, les col·leccions i els museus escolars; l'escola havia de preveure espais de treball de recerca amb l'instrumental adequat per portar a terme experiències de caire científic i espais per emmagatzemar col·leccions d'elements que difícilment poden ser vists o estudiats directament.
- Les projeccions fixes i el cinema.¹⁵

En aquest marc històric, l'escola de Sant Climent esdevé un model d'escola activa i intuïtiva fonamentada en els darrers avenços de la pedagogia.

L'Arxiu Històric de Maó conté l'inventari complet de les peces existents al museu escolar de l'escola de Sant Climent.¹⁶ El museu conté: cinquanta animals dissecats, una col·lecció d'insectes, material de laboratori divers (telescopi, microscopi, pèndols, cubetes, matrassos...), vint tipus de cereals, deu tipus de llegums, vint tipus de plantes tèxtils, seixanta productes animals i vegetals diversos, vint tipus de substàncies alcohòliques i oleaginoses, vint tipus diferents de llenya i més de setanta tipus diferents de minerals; tot el material estava contingut en un armari construït artesanament del qual encara es conserva la part més substancial.

Igualment hem localitzat una completa documentació de les excursions escolars realitzades sota la direcció del mestre Joan Socias a cala en Porter, Calescoves, cala Canutells, Binisafulla, cala de Binidalf, talaïot de Torelló, barranc de Binixíquer i Binibèquer Nou.¹⁷

L'any 1910, l'Ajuntament de Maó acorda consignar un vot de gràcies al professor Joan Socias de l'Escola Pública de Fillets de Sant Climent pels resultats dels exàmens i pels passejos escolars portats a terme.¹⁸ L'escola de filletes també segueix la iniciativa de les sortides escolars i explica en les seves memòries les activitats que es porten a terme per introduir la nova pedagogia.

El 1912, l'Ajuntament de Maó encarrega nous bancs per a l'escola de Sant Climent i hi inclou els dissenys. El professor Joan Socias i la professora Villalonga aconsegueixen que augmenti de manera molt significativa l'assistència a les dues escoles amb una mitjana

¹⁵ Vegeu TITONE, R. (1981). *Metodología didáctica*. Madrid: Rialp.

¹⁶ Vegeu el lligall 1908-U1098 a l'Arxiu Històric de Maó.

¹⁷ Vegeu els lligalls 1909-2 F/9 corresponents al curs 1909-1910 i el 1910-3 B/2 a l'Arxiu Històric de Maó.

¹⁸ Vegeu els lligalls 1909-2 F/9 corresponents al curs 1909-1910 i el 1910-3 B/2 a l'Arxiu Històric de Maó.

de quaranta alumnes al dia per escola. Aquestes dades són força rellevants i ens aporten una perspectiva força interessant: la innovació educativa de la mà de mestres compromesos aconsegueix rompre les reticències d'amplis sectors de la població d'enviar els seus fills a l'escola.

El 1920 el mestre Joan Socias ocupa la plaça de la primera escola de fillets de Maó i el mestre Miquel Binimelis Pons ocupa la plaça de Sant Climent. La tasca innovadora continua amb els passejos escolars, l'ampliació del museu escolar, la dotació de més estris de laboratori i una progressiva ampliació de la matrícula i de l'assistència.

Les dificultats per garantir una assistència regular a l'escola

Tot i els esforços de mestres i Ajuntament, la realitat va canviant molt a poc a poc. El cens escolar de 1924¹⁹ xifra en 1.056 els habitants al districte escolar de Sant Climent; hi costa una població escolar de 121 fillets i 109 filletes entre tres i dotze anys, dels quals cinquanta-quatre fillets i cinquanta-quatre filletes assisteixen a les dues escoles. Potser era molt l'esforç i pocs els resultats quan després de més de setanta anys d'escola pública a Sant Climent només hi assistia regularment menys del 50% de la població que hauria d'estar escolaritzada. Les queixes per la manca de compromís de les famílies són una constant al llarg del segle:

«La asistencia a clase es interrumpida en casi todos los pueblos agrícolas por la necesidad de ayudar las niñas en los muchos quehaceres domésticos, durante algunas épocas del año, cosas ya sabidas por todos; pero sí debemos hacer constar la perniciosa costumbre que va extendiéndose por el pueblo dedicando las niñas a la fabricación de monederos de plata, por cuya ganancia permiten los padres que sus tiernas criaturas pierdan tal vez la salud y el precioso tiempo en que aprenderían los útiles conocimientos de todas las asignaturas.

»San Clemente 20 de junio de 1910. La maestra, Juana Villalonga y Vidal.»²⁰

No cal afegir comentaris a la denúncia de la mestra de l'escola de filletes. Aquesta era una situació normalitzada a tots els pobles de l'Illa. Les dades del cens escolar del 21 de setembre de 1931,²¹ pocs mesos després de proclamada la II República, presenten una matrícula de cinquanta-sis fillets i seixanta filletes a les dues escoles de Sant Climent; els canvis es produeixen molt a poc a poc.

Poc temps després de l'esclat de la Guerra Civil, el 1936, es crea a Maó el Consell de Cultura de l'Escola Nova Unificada, que pretenia unificar totes les escoles i convertir-les en públiques, impartir un programa racional i únic, eliminar l'opció religiosa i obrir l'escola a tothom, fos quin fos el seu origen. Aquesta aposta va provocar conflictes i, tot i que es mantenia una organització mínima que garantia l'assistència a les classes, la guerra esdevenia una prioritat i una necessitat bàsica, molt per sobre de les necessitats educatives.

¹⁹ Vegeu el lligall 1924 6 B/7 a l'Arxiu Històric de Maó.

²⁰ Vegeu el lligall 1910-3 B/2 a l'Arxiu Històric de Maó.

²¹ Vegeu el lligall 1931 60 B/5 a l'Arxiu Històric de Maó.

Acabada la Guerra Civil i durant la dictadura del general Franco, els mestres i les escoles restaren en un parèntesi històric, en el qual les innovacions de la mà de la pedagogia i de la didàctica foren rebutjades i les aules es convertiren en un lloc fosc per a les ciències de l'educació: és la imatge que hom recorda de les aules i que s'ha reconstruït massa vegades en exposicions i museus; la línia de pupitres de dos seients, la tarima, la taula del mestre i la pissarra negra, presidits pels dos o tres quadres o personatges (el santcrist penjat a la creu, el retrat de Franco o el de José Antonio). Aquesta no és la imatge de l'escola nova propiciada per l'Ajuntament de Maó i portada a la pràctica per mestres com Gabriel Comas i Ribas, Antoni Joan i Joan Socias. Retre'ls l'homenatge que sens dubte mereixen ens exigeix pensar en una escola viva, plena d'elements per estudiar, per experimentar i per gaudir aprenent, on l'activitat física, els jocs i les sortides escolars obriren les intel·ligències de molts dels nostres pares, avis o besavis al raonament i a la formació racional i científica. Retre'ls homenatge també és pensar en una escola nova per a Sant Climent en la qual es tornin a desenvolupar innovacions capaces de formar els ciutadans del futur, talment com s'ha fet durant els darrers anys, però en un edifici exemplar, com ho va ser el construït per l'Ajuntament de Maó el 1904.

A tall de conclusions

No va ser fins gairebé acabat el segle XIX quan van començar a implantar-se els nous mètodes educatius posats en pràctica a molts països europeus; a casa nostra la còpia, la recitació i el memorisme eren les pràctiques habituals fins que els nous mètodes van anar quallant de la mà de professionals de l'educació compromesos i preparats didàcticament i científicament. El cultiu de la intel·ligència a partir de l'observació i la reflexió; primer la percepció, després la comparació amb altres objectes; llavors el raonament i la classificació; posteriorment s'enregistra el que s'ha après i, finalment, s'imaginem uns altres objectes semblants però millorats; aquesta era la base del pensament intuïtiu i el fonament de la nova pedagogia. Paral·lelament es preconitza la graduació escolar, la metodologia cíclica, les lliçons de coses, les excursions educatives, les activitats i els exercicis de classificació i els treballs de redacció. Aquest va ser part del bagatge intel·lectual que circulà durant anys entre els vells murs de l'escola de Sant Climent.

Preservar el patrimoni històric, valorar el patrimoni cultural i educatiu, conèixer la nostra història i seguir somniant utopies que amb el temps es van convertint en realitats són actituds que mai no convé oblidar.

Innovar en educació és talment com innovar en qualsevol camp científic; s'innova en medicina per reduir el dolor i per guarir malalties; s'innova en tecnologia per fer-nos la vida més còmoda; s'innova en ciències ambientals per millorar la nostra relació amb el medi ambient i per evitar-ne la destrucció; s'innova en educació per aconseguir millors aprenentatges i per formar ciutadans més tolerants, solidaris i enraonadors. Sense innovació el progrés humà no existiria. L'escola de Sant Climent atresora una bella història d'innovació i de canvi; el nostre deure és continuar-la.

Bibliografia

ABBAGNANO N.; VISALBERGUI, A. (1981). *Historia de la pedagogía*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.

- BAL·LE, M.; PERELLÓ, M. (1998). *Gabriel Comas i Ribas: la seva vida i obra*. Palma: UIB (Els nostres educadors 6).
- ESCOLANO BENITO, A. (2000). *Tiempos y espacios para la escuela. Ensayos históricos*. Madrid: Biblioteca Nueva (Memoria y crítica de la educación).
- GONZÁLEZ AGÀPITO, J. [et al.] (2002). *Tradició i renovació pedagògica. 1898-1939. Història de l'educació. Catalunya, Illes Balears, País Valencià*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MOLENO PINTADO, A. (2000). *La Institución Libre de Enseñanza. Un proyecto de reforma pedagógica*. Madrid: Biblioteca Nueva (Memoria y crítica de la educación).